

Kitap Tanıtımı: Göktürk, Akşit (1989). *Sözün Ötesi*. Yazılar 240 S., İstanbul. İnkılap Kitabevi. ISBN: 975-10-0126-9.

Yrd. Doç. Dr. Serkan DEMİRAL¹ / Okt. Dr. Muzaffer KAYA²

¹ Batman Üniversitesi, Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu, Batman, serkan.demiral@batman.edu.tr

² Kırıkkale Üniversitesi, Yabancı Diller Bölümü, Kırıkkale, muzafferkaya23@hotmail.com

Geliş Tarihi/Received

25.12.2016

Kabul Tarihi/Accepted

02.01.2017

Yayın Tarihi/Published

06.02.2017

Yazar Hakkında:

Düşünür, araştırmacı, dilbilimci ve çevirmen Prof. Dr. Akşit Göktürk (1934-1988), İstanbul üniversitesi İngiliz Dili ve Edebiyatı mezunudur. Akademik yaşamına da bu üniversitede başlayan yazar, Nottingham (İngiltere), Konstanz (Almanya), Uppsala (İsveç) ve Batı Berlin (Almanya) üniversitelerinde Çeviri Kuramları ve Yöntemleri konularında çalışmalar yapmıştır. Daniel Defoe'nun Robinson Crusoe adlı romanını kısmen çeviren Ahmed Lütfi Efendi'den (1825-1848) sonra bu roman Türkçeye ilk defa tam olarak Akşit Göktürk tarafından çevrilmiştir. Dil çözümlenmeleri ve üslup konularında çeşitli dergilerde yazılar yazan Göktürk, D. H. Lawrence, E. Kästner, F. Dürrenmatt, Bertrand Russell, T. S. Eliot gibi yazarlardan yaptığı çevirilerle de yazın çevirisine oldukça önemli katkıda bulunmuştur. Göktürk'ün başlıca yapıtları *Ada* (1973),

Okuma Uğraşı (1979) ve *Çeviri: Dillerin Dili'dir* (1986).

Kitap Hakkında:

Sözün Ötesi, Göktürk'ün ölümünden önce kendi denemelerinden derlediği bir kitaptır. Üç bölümden oluşan bu kitapta yazın, çeviri, dil ve kültür konularında düşüncelerini derinlemesine açıklayan Göktürk, bu konularla ilgili alanlarda çalışmalar yapan araştırmacılara deneyimlerini ve görüşlerini "Sözü söyle alana, kulağında kalana" atasözüyle iletmek istemiştir.

Kitabın *Yazın* adlı birinci bölümünde *Yazın Okuru Aranyor* (s.11) başlıklı denemesinde Göktürk, yazın alanında okuru, her ne kadar okur ve yazar arasında açıklaması zor bir bağlantıyla ele alsada bu ilişkiadaki değişkeni yaratacak olan koşulun yazarın yazınsal türü ve becerisi olduğunu söyler. Yazarın yaratıcılığının okurun yaratıcılığıyla eşgüdümlü olması hem yazarın amacına ulaşması hem de okurun beklentisinin gerçekleşmesidir. Göktürk, yazar ve okur arasındaki bu uyumu bir metin ortaklığı olarak görür. Bu ortaklığın kalıcılığını ise yine okur üstlenir. Öyle ki, yazarın kurgusu okur tarafından hayat buldukça yazar da bu hayatın bir parçası haline gelerek kalıcılığını devam ettirir. Yazarın somut varlığı yetişkin

okurlar için çoğu zaman önemliyken çocuk okurlar için aynı şeyin söylenemeyeceğini ileri süren Göktürk, onlar için önemli olanın yazınsal içerik ve bu içerikle kurulan özdeşim olduğunu söyler. Burada, yazınsal içerikteki kurgunun bir çocuk okur için içselleştirilmesi, bilinç dışı bir davranış biçimi olarak saptanıyor. Bu bilinçdışı çocuk okur davranışı aslında yetişkin okur olmak için bir ön adımdır. Çocukluk dönemi çocuk okur olma deneyimi yetişkin okur olmaya doğal olarak yardımcı olur. Bu şekilde yetişkin okur olduğunda okur artık kendi beğenisine, ilgisine, sosyal ve siyasal durumuna göre istediği yazarları seçerek onların yayımlarını heyecanlı bir beklentiyle takip eder. Böyle bir okuru “gerçek okur” (s.14) olarak tanımlayan Göktürk, öte yandan kendini görsel medyaya kaptırmış insanların gün geçtikçe artmasından endişe duymaktadır. Okuma eyleminin yazın okuru olmanın bir alt koşulu olduğu gerçeği Göktürk’ün *Yazınsal İletişim* (s.16) adlı denemesinde de benzer şekilde karşımıza çıkmaktadır. Buradaki başat koşul ise, iletinin kim ya da ne tarafından gönderildiğidir. Dilbilimine göre bir iletişimin iletişim olabilmesi için üç temel koşul gereklidir: gönderici → ileti → alıcı. Bu koşullar iletişimin temel öğelerini oluştururlar. Aksi halde iletişim gerçekleşemez. Göktürk bu bağlamda göndericiyi yazar; iletiyi simgeler dizgesi; alıcıyı da okur eşleştirmesiyle örnekleyerek yazınsal iletişimin nasıl gerçekleştiğini somutlaştırır. Yazınsal iletişimde işitsel bir iletinin görsel bir iletiye dönüşmesini sağlayan simgeler dizgesini oluşturan metin kullanılırken, sözlü iletişimde sözcükler simgelerin yerini alır. Burada Göktürk, özellikle yazınsal iletişim üzerinde durarak göndericinin iletisinin alıcı tarafından algılanma sürecine girmesi için alıcıda okuma ediminin bu süreçten önce gerçekleşmeye başlamış olması gerektiğini savunur. Bir nesne olarak anamlanacak simge, metin aracılığıyla verileceği için bu metni anlamayı sağlayan koşul da Göktürk’ün *Roman İngarden’e Göre Okuma Edimi* (s.28) alt başlıklı denemesinde karşımıza çıkıyor. Göktürk’ün okuma eylemini bir edinim olarak ele aldığını görüyoruz. Hiç de haksız sayılmaz; çünkü gerçek ve düşünsel nesnelere kavratılması olası iken bir sanat yapıtının bütünüyle kavratılması olanaksızdır. Buradan hareketle, bir sanat yapıtının ancak okuma edinimiyle okurun algısal sürecine gireceğini söyleyebiliriz. Bu süreçte okurda metne karşı bir beğeni oluşursa metnin vermek istediği iletinin okura ulaştığı söylenebilir. Sanat yapıtının beğenilmesiyle ilgili *Sanatta Güzel* (s.38) alt başlığıyla Göktürk, görüşlerini şu şekilde iletir: “... bir sanat yapıtını güzel bulmamız, bizde, o yapıtın sunduğu dünyanın varlığımıza kattığı yeni anlam boyutları eşliğinde beliren bir duygudur.” (s.39) der. Her yazar doğal olarak beğenilmek ister; ama bir yazarın amacının sadece beğenilmek olduğunu söyleyemeyiz. Yazar metin aracılığıyla iletisini gönderirken ya doğrudan ya da dolaylı yollarla okurda bir amaca ulaşmak ister. Göktürk bu amacın “bir gerçeği paylaşmak” (s.42) olduğunu söyler. Bu paylaşımda gerçeğin pozitif bilimlerdeki deneysel çıkarımlar gibi olmadığını söyleyen Göktürk, yazarın paylaşmak istediği gerçeğin güncel ya da tarihsel bir olay, bir kurgusal anlatı da olabileceğinin altını çizer. Yazarın amacının yanında okurun da bir amacı vardır. Okurun amacı yazara ya da eserine sadece ilgi duymak ya da onu beğenmek değil; kendi ilgi ve beğenileriyle örtüşen yazarın eserini okuduktan sonra kendisindeki eksiklikleri görmek ve kendisini geliştirmek içindir. Bu doğrultuda “gerçek okuryazarlık” yetisi kazanan birey okuduğu eseri neden beğeneceğini ya da bu eseri nasıl eleştireceğini de bilir. Okuma edimi okuma alışkanlığı da kazandırarak okurda sürekli bir okuma isteği oluşturur. Aksi halde, Göktürk’ün “okumasız okuryazarlar” olarak tanımladığı; sadece okuyup geçen, okuduğunu düşünce süzgecinden geçirmeyen, kendisini bile bir yazıda nasıl ifade edeceğini bilmeyen okuryazarlarla karşılaşabiliriz. Göktürk, kitabının yine aynı bölümünde kaleme aldığı denemelerinden biri olan *Us Egemenliğinden Duygu Egemenliğine* (s.51) başlıklı yazısında romantik yazın dönemini tanımlayarak bu dönemin nasıl oluştuğunu İngiliz yazınından örneklerle açıklar. Okuma eylemini düşünce sürecinden ayırmayan Göktürk, Joseph Conrad’ın (1857-1924) *Narcissus’un Ölüm Seferi* adlı eserinin önsözünden (s.63) yaptığı bir alıntıya atfen, yazarın görsel ve duyusal anlatı yöntemiyle ilgili çoğul anlamlı betimsel öğelerle duyusal bir kavranış sergilediğini aktarır. Burada yazının gücünün yazma eylemi öncesi düşünce sürecinde yoğrulmasını ön plana çıkaran Göktürk, Conrad’ın anlatı yöntemini yakalayan okurun, aynı şekilde onun düşünce biçimini de anladığına vurgu yapar. Okurun yazarda gördüğü düşünce, okura bir bilinç kazandırır. Bu bilinçle yapılan okuma eylemi yazarın dolaylı yollarla anlattığı olaylar

silsilesinin de irdelenmesini sağlar. Yazar tarafından okurda yaratılan bilinç giderek zenginleşir. Göktürk'ün "eytişimsel ilişki" (s.80) olarak gördüğü bu zenginleşme okurun gerçekleri öğrenmesinde ona yol gösterecek bir ışık olur. Yazar ve okur arasında her zaman bir ilişki olacaktır. Bu ilişkinin başlangıcına ön ayak olan kişi yazardır. Yazar, yapıtıyla bir okur yaratır. Yaratılan bu okur, belli bir okuma bilinci edininceye kadar okur olarak kalır. Ardından, okur, yazarı eserleri aracılığıyla tanıdıkça yazarın gizli düşüncelerini eserlerinin satır aralarından çekip çıkarabilen "bilinçli okur" olur. Göktürk'ün önemle üzerinde durduğu bu durum *Mrs Dalloway'de Anlam Örgüsü* (s.82) başlıklı denemesinde de bilinç sınırlarını zorlayan, bilincin ne olduğunu sorgulayan bir yazın tartışmasına döner. Kimi yazarların bu tartışmada birbirini acımasızca eleştirdiğini söyleyen Göktürk, bu tartışmaları tarafsız bir bakış açısıyla ele alır. Söz konusu tartışmaya taraf olan yazarların kendi dönemlerini inceleyerek bu dönemlerdeki yazın hayatının siyasal ve sosyal özelliklerini ortaya koyar. Ünlü romancılar Virginia Woolf (1882-1941) ve çağdaşı Arnold Bennett'in (1867-1931) yazın türü üzerinden girdikleri tartışmaya okur bakışıyla bir açıklama getirmeye çalışan Göktürk, konuyla ilgili diğer yazarların da görüşlerini dile getirir. Göktürk'e göre, bir metinde anlam örgüsü ancak okurca şekillenebilir; çünkü "*somut metnin dışına çıkan anlamın dibini bulmak olanaksızdır.*" (s.98). Yazın türleri çeşitlendikçe okur da aynı doğrultuda şekillenmektedir. Göktürk'ün *Yorum ile Yazın* (s.101) adlı denemesinde bahsettiği şey de budur. Bir romanda okurun yorumu birtakım yazınsal argümanlarla güçlendirilmeli, diğer yazın türleri de göz önüne alınmalı ancak bu şekilde bir "bilinçli okur" yorumu ortaya çıkabilir. Göktürk, hayvan doğasında da bu durumun böyle bir diyalektiğe sahip olduğunu söyler: "*Her canlı, yaşamını sürdürebilmek için birtakım göstergeleri yorumlar, doğadaki işlevini böylece duyar. Kuşlar göç aylarının geldiğini doğadaki birtakım değişimlerden anlarlar...*" (s.102). Demek ki yazında da asıl olan gözlemdir. O halde bir metinle ilgili yorum yapabilmek için öncelikle gözlem yapmayı bilmek gerekir. Yazarları, eserlerini ve metinler arası karşılaştırmayı bilen okur bir yazın yorumunda bulunabilir. Göktürk, bu bağlamda iki noktaya dikkat çeker: ilki anlama ve yorumlama edimi, ikincisi ise bir metni anlamak için belli ilkelerle hareket edilmesidir. Yazın yorumu elbette pozitif bilimlerdeki gibi matematiksel olmak zorunda değildir; ama her bilim dalının kendine özgü ölçme/değerlendirme tekniklerine sahip olduğunu düşünecek olursak Göktürk'ün yukarıdaki çıkarımının yerinde olduğunu söylemek zorundayız. Yorumlama işlemi çoğu zaman bireysel görünebilir. "Bana göre öyle.", "ben buradan şunu anladım", gibi ifadeler Göktürk'ün öne sürdüğü yorumlama ilkelerinin referans alınmadığını açıkça ortaya koyar. Peki, ne yapmalı? Nasıl yorumlamalı? Bu tür sorulara Göktürk öncelikle yorumun ne olduğuna *Okumak-Yorumlamak* (s.106) denemesinde şöyle yanıt veriyor: "... *örtülü ya da kapalı bir şeyi ortaya çıkarmak; açıklamak.*" (s.106). Örtülü ya da kapalı denilen şeyin ortaya çıkarılması için de birtakım yöntemler kullanılmalı. Kutsal kitaplarda geçen sözcük ve tümcelerın anlamlandırılması amacıyla yapılan ilk metin yorumlama çalışmalarını sözcüklerin ve tümcelerın dışına çıkılamadığı için yetersiz bir metin yorumlama etkinliği olarak gören Göktürk, metinlerde geçen sözcükleri ve tümceleri onları birbirine bağlayan anlam ilişkilerini belli bir mantıksal çerçeve içinde ele almak gerektiğini ileri sürer. Özellikle şiir çevirilerinde karşımıza çıkan bu durumu örneklerle açıklayarak çevirilerde kullandığı sözcükleri kaynak ve erek dilde karşılaştırarak yorumlar. Göktürk'ün bu karşılaştırma sonucu yaptığı yorumlama, kaynak dildeki bir sözcüğün sadece erek dildeki karşılığına eşdeğer gelen sözcük olmadığını; aynı zamanda tümceler arası bir yorumlamayla da biçimsel bir değişimin mümkün olduğunu görebiliriz. Okuma ediminin, okuryazar olma işlevinin ve bilinçli okur olmanın değişik dönemlerde nasıl olduğunu ayrıntılı bir şekilde panoramasını çizen Göktürk, kendi dönemi için de saptamalarda bulunmuştur. *Günümüzde Okumak* (s.120) başlıklı denemesinde yazar söz konusu döneme eleştirel bir bakış açısıyla yaklaşır. Okuma edimine ve inceliklerine çok önem veren Göktürk, bir kitaba ulaşmanın artık kolay olduğunu; ama ne şartlarda yaratıldığının düşünülmediğinden ve yersiz bir şekilde suçlandığını gündeme getirir. Kendi döneminden örneklerle devam eder: "*Sonundaki dizine bile bakılmadan, yerli yersiz suçlandırılıyor, yanlış bulunuyor, yok ediliyor kitaplar. Kıyruğundan değilse bile kulağından tutulduğu gibi eğitim kurumlarından kovulabiliyor, ateşe atılabiliyor.*"(s.121). Göktürk'ün yaşadığı son dönem gözden

geçirildiğinde aklımıza ilk gelen siyasal çalkantının 12 Eylül 1980 askeri darbesi olduğunu ve bu darbe sonucunda da binlerce kitabın yakıldığını, yasaklandığını, suçlandığını ve yazarlarının da cezaevlerine atıldığını hatta “faili meçhul” bir şekilde öldürüldüğünü anımsatmak isteriz. Göktürk burada bir çelişkiye dikkat çeker. Bir yandan siyasal iktidarların okuma yazma seferberliklerinden, okuryazar sayısının artması gerektiğinden bahsettiklerini; öte yandan da aynı iktidarların kitapları suçladığını, yasakladığını söyler. Okyanus ötesinde durum başkadır. Kitaplar suçlanmaz, yasaklanmaz; fakat okuma önünde başka büyük bir engel vardır: televizyon. Amerika Birleşik Devletleri’nde, henüz ülkemizde sadece devlet televizyonu varken, 36 kanalın 24 saat yayın yaptığını, bu yayınların özellikle çocuklar ve yaşlılar tarafından günde ortalama 7 saatten fazla izlendiğini söyler Göktürk. İnsanlık tarihi boyunca aşamalı bir şekilde ortaya çıkan bilimsel buluşları, teknolojik gelişmeleri aslında kitaplara borçludur insanoğlu. Göktürk kitaplarla ilgili bu çıkarımını ilginç bir kavramla ortaya koyar: “*insanlığın belleği kitaplar*” (s.127).

Kitabın *Çeviri Sorunları* başlıklı ikinci bölümünde Göktürk, *Bir Yorum Süreci Olarak Yazınsal Çeviri* (s.131) alt başlığıyla yazın alanında çeviri etkinliğini, çevirinin tarihsel sürecini, çeviride yorumlama yöntemini inceler. Göktürk, tarihsel olarak çevirinin ilk olarak kaynak dilin erek dile yorumlama yöntemiyle aktarılması sonucu ortaya çıktığını, daha sonraki süreçlerde de bunun devam ettiğini, günümüz çeviri etkinliğinde ise çeviri derslerinde yorumlama yönteminin kazanılan bir beceri olmadığını söyler. Gerçekten de çeviri tekniklerini düşündüğümüz zaman bu tekniklerin ortaya çıkmasını sağlayan yöntemin yorumlama yöntemi olduğunu söylemeliyiz. Burada Göktürk’ün çeviri etkinliğinde altını çizdiği önemli durum, yorumlama yöntemi sonrası ortaya çıkan çeviride kaynak ve erek dil okurunun dünyalarının nasıl sunulacağıdır. Yorumlama yönteminde Göktürk, çevirmenlere kaynak metinde ortaya çıkan zorlukları kendi açıklamalarıyla vermelerini önerir. Çeviride rastlanan bir diğer zorluk ise kaynak dilin erek dile çevrilebilirliğiyle ilgilidir. Çevrilebilirliği bir tartışma olarak ele alan Göktürk, yazın alanında yapılan çevirilerde kaynak dildeki eylemin erek dilde bir ad olarak ya da bir sıfatın eylem olarak karşımıza çıktığını böyle bir durum karşısında da çevrilebilirlik çevrilemezlik tartışması yaşandığı saptamasıyla soruna çözüm bulmaya çalışmıştır. Çevirinin öncelikle “anlama”, “anlatma” ve “yorumlama” (s.140) olduğunun bilinmesi gerektiğinin altını çizen Göktürk, kaynak ve erek metinlerle örneklediği soruna çözüm önerilerinde bulunmuştur. Yazınsal çeviride kaynak metinde geçen sözcüklerin çoğu erek dile birebir aktarılmaz. Bu durumda aklımıza ilk gelen Göktürk’ün de bahsettiği metin ötesi ilişkilerdir. Peki, metin ötesi ilişki nasıl kurulmalıdır ya da nasıl olmalıdır? Göktürk’e göre, metne bağlılık metnin dilsel yapısına göre değil; metnin vermek istediği iletiye göredir. Buradan hareketle, Göktürk’ün, yazınsal çeviride metnin iletişim niteliğine vurgu yaptığı ortaya çıkmaktadır. Çeviri etkinliği, beraberinde çeviri kuramlarının da doğmasına neden olmuştur. Bu kuramların başında kaynak ve erek dildeki dilsel öbeklerin eşdeğerlik ilkesine dayanan *Dilbilimsel Çeviri Kuramı* (s.161) gelir. Bu kuram, çeviribilimini dilbiliminin bir alt dalı olarak gören dilbilimciler tarafından oluşturulmuştur. Göktürk’e göre, dilbilimsel bakış açısıyla yapılan çeviride metin türünün ne olduğu önemlidir. Göktürk, bütünüyle nesnel bir içerikle oluşan kullanmalık metinler için bu tür bir çeviri yaklaşımını uygun görürken; yazınsal metinler için aynı şeyi söylemez. “... *dilsel biçim ile ileti, karşılıklı bir eytişimsel ilişki içindedir. Bu karmaşık ilişkinin oluşturduğu estetik gönderge de her zaman söz düzeyinde nesnelleştirilemez.*” (s.165). Görüldüğü gibi dilbilimsel çeviri kuramı nesnel türde yazılmış metin çevirileri için daha uygun bir çeviri kuramıdır. Bir diğer çeviri kuramı olan iletişimsel yaklaşım da Göktürk’ün *Bir İletişim Edimi Olarak Çeviri* (s.167) başlıklı denemesinde karşımıza çıkıyor. Bu yaklaşımda amaç, kaynak dilin iletisi erek dile aktarılırken metnin erek dildeki okuruna, bunu kendi diline özgü dizgeler ve kültürlerle aktarabilmeyi sağlamaktır. Doğal olarak bu yaklaşımla yapılan çeviri sanki başka bir dilden, başka bir kültürden yapılmamış gibi çıkar okurun karşısına. Göktürk, kendisiyle yapılan *Çeviri Üstüne Bir Konuşma* (s.176) başlıklı söyleşisinde dönemine ait çeviri, çevirmenlik mesleği ve toplumsal konularda kendisine sorulan sorulara yanıtlar veriyor. Kendisine yöneltilen bu sorular arasında yazınsal çevirinin öğretilebilirliğiyle ilgili ilgimizi çeken bir yanıtı var: “*Yazın çevirmenliğinin bütünüyle öğrenimle kazanılabilecek bir beceri olduğuna inanmıyorum. Ozanlık ya da romancılık ne denli öğretilebilirse, gerçek*

yazın çevirmenliği de o denli öğretilir. Her hangi bir bilgi alanında çevirmenliğin, o bilgi alanının bütünü ile bir tanışıklığı, kaynak dil ile amaç dili yeterli düzeyde bilmeyi gerektirdiğini anımsarsak; yazın çevirmenliğinde de yazın alanının örneklerini, iletişim kurallarını tanımanın yalnız kaynak dili değil amaç dili de iyi bilmenin önemi ortaya çıkar.” (s.180). Göktürk’ün bu yanıtı onun özellikle yazın çevirmenliğini ayrı bir mesleki alan, hatta öğrenilemez bir meslek olarak görmesinin nedeni çevirmenlik eğitiminin çevirmene temel mesleki kazanım sunmaktan öteye gitmediğidir. Yazın çevirmeninin başarısı, bireysel çalışma sonucunda çok yönlü inceleme ve düşünme süreçlerinden sonra ortaya çıkacak yaratıcılığına bağlıdır. Göktürk’e çeviri yayınların devlet eliyle desteklenmesi konusunda sorulan soruya verdiği yanıt da ilginçtir: “Devlet desteğinden ne anlıyoruz? Devletin çeviriler yayınlamasını mı? Yoksa, çeviri yayımlayan özel kuruluşlara ya da kamu kuruluşlarına bir takım kolaylıklar sağlaması mı? Bu iki durumdan her birinde tutulacak yol, sağlanacak destek ne nitelikte olmalıdır? Şu anda bu sorulara verilebilecek düşünülmüş taşınılmış bir yanıtım yok. Yalnız, her tür desteğin, bir denetim de birlikte getireceği, su götürmez bir gerçek.” (s.182).

Soruya sorularla kaygılı bir şekilde yanıt veren Göktürk, devletin vereceği desteğin “bir denetim” getireceği bu denetimle de bağımsız, özgür çevirilerin olamayacağını ifade ediyor.

Kitabın *Dil-Kültür* başlıklı son bölümünde *Çağdaş Uygarlığın Türkçesi* (s.187) alt başlıklı denemesinde Göktürk, dili tanımlayarak bu tanımla tarihle ilişkilendiriyor. Dilin iki ayrı düzeninden bahsederek bu düzenleri de şu şekilde açıklıyor: “Birinci düzende dil değişmez bir üst kavram, bütün öğeleriyle üstü sürekli bir mantıksal dizge, ikincide ise tarihin akışı içinde değişiklik sürecinden geçip gelen bir insan etkinliğidir.” (s.187). Göktürk’ün bu açıklamasına bakılacak olursa, dil birey farkındalığı dışında devamlılığı esas olan; aynı zamanda da insanla evrimleşen olgulara sahip bir etkinliktir. Burada etkinlik denen şey Göktürk’ün önemle üzerinde durduğu evrimsel aşamalar geçiren “söz”dür. Dilin tek başına bir anlam ifade etmediğini söyleyen Göktürk, dilin bireylerle anlam bulduğunu; dilin hayatımızdaki değerinin onu kullananlara bağlı olarak değiştiğini söyler. Buradan hareketle Türkçenin, ülkemizdeki durumuyla ilgili Göktürk, kendi dönemine eleştirel bakarak dilin tarihsel değişime ayak uydurmayanların yanında gelişemeyeceğinin altını çizer. Göktürk’ün tarihsel değişimle anlatmaya çalıştığı şey, dil bireylere zorlamayla değil; toplumun onu kendiliğinden kullanmasıyla yani doğal süreçlerle benimsenmesidir. Zaten toplum bu doğal geçişle dilin kalıcı dizgesinin oluşmasını sağlayacaktır. Bu kalıcı dizgenin en önemli desteğini dilin ait olduğu toplumun kültüründe görebiliriz. Göktürk’ün kavramsal açıdan incelediği “kültür” ona göre Türkçede belirsiz bir anlam ifade etmektedir. Buna karşın temel Avrupa dillerinde (Fransızca, İngilizce, Almanca) kültür sözcüğünün karşılığı evrimsel uzantısına bağlı kalarak günümüze ulaşmıştır: “oturmak”, “yetiştirmek”, “korumak”, “yüceltmek”, “tapmak” (s.194). Bu kavramın Avrupalı toplumlarca değişik anlamlarda kullanılmasına rağmen ortak bir yönü olduğunu söyleyen Göktürk, aynı kavramın Türkçede sadece Atatürk’ün uygarlık kavramıyla eşdeğer olarak görülebileceğini savunur. *Atatürk’ün Kültür Tanımına Bir Yaklaşım* (s.198) adlı denemesinde de kültürü, “ilerici düşüncenin temel gerekliliklerinden biri” olarak görür. Atatürk’ün kültür kavramına atıflarda bulunan Göktürk, bu atıflardan hareketle şöyle devam eder: “Günümüz Türk aydını da, Cumhuriyet döneminin ilk aydınlarının kararlılığıyla, gericiliğe, bağınazlığa, bilimdişi, usdışı, direnmelere hiç ödün vermeden, gerilikle hiçbir uzlaşmaya yanaşmadan kendine çağdaş bir dünya kurmak zorundadır.” (s.201). Peki, “aydın” kimdir? Bu soruya Göktürk, *Aydın Kavramı Üstüne* (s.203) denemesinde yanıt veriyor: “... toplumsal gelişmeyi, dünyanın gelişmesini, gerek bilimsel çözümlenmelerle, gerek açıklayıcı değerlendirmeler, gerekse sanatsal iletişimle bir bütün olarak kavramaya çalışan kimse...” (s.206). Göktürk’ün bu tanımlamasına göre gelişmeye kapalı, doğayı kirleten, yaptıklarını us süzgecinden geçirmeyen, evrendeki olguları bilimle değil tinle açıklamaya çalışan, sanatsal etkinliklere kapalı olan bir kişi asla aydın olamaz. Göktürk’ün, yabancı dil öğrenimine de çok önem veren bir bilim insanı olduğunu söylemeliyiz. *Çağdaş Bilginin Edinilmesinde Yabancı Dil* (s.210) adlı denemesinde bu konuya değinen Göktürk, ülkemizde yabancı dil öğretiminin XIX.

yüzyılın sonlarında ortaöğretim kurumlarında başladığını ve Cumhuriyet’le devam ettiğini söyler. Yabancı dil öğretiminin Cumhuriyet’in ilanına kadar genellikle yabancı özel okullarda yaygın olduğunu ifade eden Göktürk, Atatürk ve çağdaşlaşma yolunda aydın bireyler yetiştirmek için yabancı dil öğretiminin vazgeçilmez olduğunun altını çizer. Yabancı dil öğretiminde başarısız olduğumuz saptamasında bulunan Göktürk, bu başarısızlığımızın altında yatan etkenin ise öğrenciye bir yabancı dili öğrenmesinin nedenlerinin iyi anlatılmadığını; bundan dolayı da öğrencinin sadece derslerini geçmek için yabancı dil öğrenmeye çalıştığını söyler. Ayrıca, okullardaki çağdışı dil öğretim yöntemleri ve yetersiz araç gereç kullanımının da bu başarısızlığın nedenleri arasında olduğunu düşünür. Üniversitelerimizde de durumun içler acısı olduğunu vurgulayan Göktürk, ülkemizdeki yabancı dil öğretimine yönelik çözüm önerilerinde de bulunmuştur. Bu önerileri arasında günümüzde de devam eden bu soruna karşın öğretmen, derslik ve öğrenci sayılarının dil derslerine uygun bir şekilde ayarlanması; dil öğretiminde kullanılan materyallerin sağlanması sayılabilir. Bütün yabancı dil uzmanları aynı zamanda kendi anadilinin de ayrıntılarını doğal olarak bilir. Göktürk, *Türkçenin Hacivatcası* (s.216) adlı denemesinde, “öz Türkçe” kavramına karşı çıkan ve bu kavram yerine de “özgür Türkçe” kavramının kullanılmasını öneren Sina Akşin’in Yeni Gündem adlı dergisindeki yazısını eleştirir. Göktürk, Dil Devrimi’yle Atatürk’ün kurduğu Türk Dil Kurumu’nun yarım yüzyıllık çabasının sonucunda arılaştırılan Türkçenin yeniden Arapça, Farsça kavramlarla bozulmasına neden olacak Sina Akşin’in “özgür Türkçe” kullanımını önerisine karşı çıkar. Toplumun öz Türkçe sözcükleri kullanmasını yasaların, zorlamaların değil, dilsel süreçlerin belirleyeceğini de kabul eder. Sina Akşin’in “özgür Türkçe” savını gülmece bir bakış açısıyla inceleyen Göktürk, bu savı savunanlara Türkçe olan bir sözcüğün yerine neden başka dillerdeki sözcüğün kullanılmaması gerektiğini söyler. Zorlama bir Türkçeye de karşı çıkan Göktürk, Türkçenin zenginleştirilebilecek ender dillerden biri olduğunu ileri sürer: “...bitişken özelliğinden dolayı Türkçede öğrenilecek iki üç bin kök sözcükten on binlerce saydam sözcük, deyim, kavram türetilebilir.” (s.2018). Göktürk, kendi anadiline verdiği önemi *Türkçenin Gelecekte Yaşama Gücü* (s.222) adlı denemesinde de sürdürür. Türkçeye Osmanlı döneminde gereken önemin verilmediğini; ülke yönetiminde olanların Arapça, Farsça, Türkçe karışımı bir dil kullanıldığını söyleyen Göktürk, Cumhuriyet Devrimi’yle başlayan aydınlanmanın öncelikle dilde olduğunu bu nedenle de yapay bir dil olan Osmanlıca’nın zamanla önemini kaybettiği saptamasında bulunur. Osmanlı döneminde halkın yönetimden uzak olmasından dolayı Osmanlıca halkın ilgisini çekmiyordu. Cumhuriyet’le gelen Dil Devrimi sonucunda kurulan Türk Dil Kurumu halkın kullandığı sözcükleri derleyerek bu sözcüklerden başka sözcükler üretmiştir. Göktürk, Osmanlıca’nın doğal olmayan bir dil saptaması sonucu şöyle der: “Doğal bir dilde kurallara uygun biçimde türetilecek birimlerin, sözcüklerle tümceler, sayıca sınırsız olduğu, çağdaş dilbiliminde tartışmasız benimsenen bir gerçektir.” (s.226). O zaman, Osmanlıcada sözcükler türeyemez. Zaten, toplumun özüne dayanmayan ve birkaç dilin bütünleştirilmesiyle ortaya çıkan bir “dil” hiçbir zaman kalıcı olamaz. Göktürk, kitabının bu bölümünde son alt başlıkta ele aldığı *Yenilikçi Sanattan Öğreneceğimiz* (s.227) adlı denemesinde bilim adamı ve sanatçıyla ilgili görüşlerini açıklar. Bilim adamını, buluşlarını nesnel deneylere ve usa dayandırarak kanıtlayan; sanatçıyı ise simgeleri ve düşsel bir yaşam dünyası olan kişi olarak tanımlar. Göktürk, her ne kadar bilim adamı ve sanatçı arasındaki farkı kavramsal temelde ele alarak tanımlasa da her ikisinin de insanlığın gelişmesine katkısı olduğunu; bilimle sanatın asla çelişmeyeceğini söyler: “... sanatın düşünceye ya da bilime karşı olduğu ön yargısını kafalardan silmek, çağdaş eğitime düşen önemli bir görevdir.” (s.235).

Çok yönlü bir bilim insanı olduğunu gördüğümüz Akşit Göktürk’ün, denemelerinden oluşan bu kitabında birbirinden farklı konularda görüşler bildirdiğini ve karşılaştığı sorunlara çözüm yolları aradığını söyleyebiliriz. Yazın, çeviri, dil, kültür, eğitim ve toplum konularında aydınlatıcı düşünceleri olan Göktürk, bu düşüncelerini belli dönemleri inceleyerek sunuyor okuyucuya. Kendi döneminin bir aydını, Türk dilinin usta bir kullanıcısı ve savunucusu olmasının yanında bir düşünür de olan Göktürk, denemelerini günümüz Türkiye’sinde çevirmenlerin, dilbilimcilerin ve eğitimcilerin karşılaşılabilecekleri sorunları görüyor gibi kaleme almış; söz konusu sorunlarla ilgili düşünceleri zamanın ötesine geçerek çığır açmıştır.